

Kunstenaarswerkplaatsen

Er zijn er vele. In alle soorten en maten, bekend of onbekend, broedplaatsen, stilteplekken, inspiratiebronnen. Midden in de stad, verscholen achter huizen, hoog op zolders. Ver weg van de ruis van de stad, in de polders of bossen. Op verlaten industrieterreinen. Op plaatsen waarvan wij geen weet hebben. En op al die plekken ontstaan steeds weer kunstwerken. In alle vormen en maten. Figuratief, abstract, digitaal, cross-overs, groots, klein, intiem, heftig, ontroerend. Grenzeloos. Op zoek naar de ruimte buiten het grijpbare.

Iedere kunstenaar heeft een atelier. Fysiek: het atelier als zijn vertrekpunt. Het licht, de klank, de kleuren en het aanwezige materiaal zetten aan tot het scheppen. Noodgedwongen of vrij gekozen voor juist die plek. Tijdelijk of voor langere tijd. In het hoofd: uren stilzitten en dan het hoofd schudden en kijken wat er op tafel valt. Computer, een plek in de tuin. In de buitenlucht: reizen, wandelen, onderzoeken, bezoeken en zwerven. De kunstenaar haalt de wereld naar binnen.

De kunstenaar kiest het atelier dat bij hem past. Het atelier kan dwingend zijn in de vorm of aard, de kunstenaar bepaalt of het leidend is tijdens het proces. De reizende kunstenaar treft op zijn pad zinderende olijfgaarden en neemt die in het hoofd of als schetsen en foto's mee naar het atelier. De aard van het atelier maakt hem niets uit, die mag gerust wisselen, de inspiratie lag immers buiten. De kunstenaar die zich door zijn atelier liet inspireren, zoals Mondriaan die zijn werkruimte inrichtte naar zijn ideaalbeeld. En dan, uit het raam kijkend, starend naar de straten, van daaruit zijn bekendste werk maakte: Victory Boogie Woogie.

De kunstenaar die uren zwijgt en dan met potlood en papier lijnstructuren tekent die hem door het hoofd gingen. Dat een atelier enkel een fraai woord voor een werkplaats is, wordt niet door iedere kunstenaar letterlijk opgepakt. De steriel witte ruimte die hij nodig heeft om te kunnen schilderen, de chaos die struikelend tot een fraaie installatie leidt. Zal een groot atelier met een kleine deur leiden tot fysiek grootse werken, die in stukken naar buiten gedragen moeten worden? Is bij een klein atelier de afstand dwingend bij het ontstaan van het kunstwerk?

Architect Marius van den Wildenberg is kunstverzamelaar en heeft zijn bureau in 's-Hertogenbosch. Hij laat zich inspireren door jonge kunstenaars die van de kunstacademie afkomen, bezoekt trouw de Atelierroute en reist stad en land af voor exposities. Door werk van jonge kunstenaars aan te kopen stimuleert Van den Wildenberg hen weer in het kunstenaarschap. De kunstenaar Jan van Munster liet zich inspireren door energie, zette dit om in plus- en min-kunstwerken en bouwde uiteindelijk, samen met Marius van den Wildenberg, twee ateliers in de vorm van een plus en een min. Dat heeft onder meer gevolgen voor de lichtinval. Dus hier is de inspiratie van een kunstenaar de inspiratie voor de architect van het atelier.

Van den Wildenberg zegt dat het atelier bovenal een spiegel van de ziel is. Daar tref je jezelf. Je moet het lief hebben je te concentreren, je op te sluiten. In dat atelier mag je je uiten zoals je bent, zonder taboe, jezelf blootgeven in de meest extreme vorm.

Zal het ideale atelier geheel met spiegels behangen zijn?

Terug naar het begin

De voormalige sigarenfabriek van Willem II stond leeg en dreigde aan het lot overgelaten te worden. Op zoek naar goede ateliers bouwden kunstenaars er een plek die het beste bij hen paste. Het leek een wedstrijd te worden: wie creëert het bijzonderste atelier met het beste licht? Er ontstonden ateliers geheel in de geest van de tijd, met bij elkaar gesleept materiaal. ➔

1994. Bianca Tangande en Anne-Marie van den Thillart, twee kunstenaars uit de Willem II, zochten contact met de buitenwereld. Kunst moet gezien worden, anders werkt het niet. De blik moest op dit groei-juweel worden gericht. Bianca Tangande had in haar atelier geen ramen, dat leidt alleen maar de aandacht af door al die activiteiten buiten. Dus verkoos zij een ruimte hoog in het gebouw, onder het sheddak met noorderlicht. Warm was het er vaak, de deuren naar de gangen werden opengezet. Het verrassende licht scheen de donkere gangen in en nodigde anderen uit een blik bij Tangande naar binnen te werpen. Zoete inval in de werkplaats.

Door roeien en ruiten ontstond de eerste atelierroute. Kunstenaars werden benaderd en met portfolio's onder de arm trokken zij langs de krant, langs de gemeente, langs bedrijven en sympathisanten. Op zoek naar geld en draagvlak. Er moest een heel podium opgezet worden en er was nog geen ervaring waarop gebouwd kon worden.

Er kwam bijval en de krokodil kon gaan lopen, traag maar trefzeker. De eerste Atelierroute werd een feit, met de ontlukkende naam. Het ontstaan. Vijfenzeventig kunstenaars verdeeld over de stad zetten de deuren open en beschenen de voorheen donkere straten; iedereen was welkom in hun atelier.

Broeden

Ateliercomplex PK14 staat fier overeind in de veranderende wijk Boschveld, direct achter het station. Ruim vijftien jaar geleden kwam het kloeke gebouw leeg en de gemeente bood kunstenaars die op een wachtlijst stonden, de kans het betonnen gebouw te huren. De grote open ruimten konden naar eigen inzicht worden ingedeeld in ateliers. Hoe groter je jouw atelier bouwde, hoe meer huur je moest betalen. Waren er aanvankelijk enkele kunstenaars die er hun plek creëerde, intussen is het een vaste stek voor vijftien kunstenaars.

Aanvankelijk werkte iedereen vanuit het eigen atelier, in 2000 werd de deelname aan de Atelierroute een opmaat voor meer samenwerking en verbindingen. Zoveel ateliers bij elkaar, met gangen en verloren hoeken als gezamenlijke ruimte, waar vindt de betovering plaats? Geluiden verraden of er iemand aan het werk is, soms muziek, gehamer of een open deur. Op loopafstand van PK14 woont Laura Hoek, kunstenaar. Zij geniet met volle teugen al vele jaren van het gebouw. In de zomer is het er warm, 's winters ook; de stadsverwarming is onverbiddelijk.

Hoeks atelier heeft aan twee kanten ramen, je kunt de straat niet zien, enkel de lucht en de vogels. Je hoort de straat, vrachtwagens draaien stationair, verkeer hobbelt voorbij, in de verte de stad en de treinen. Op de binnenplaats een eenzame boom, tenslotte zijn ook wij een onderdeel van de natuur.

Of het een broedplaats is weet Hoek niet, iedereen werkt toch binnen de muren van het eigen atelier. Misschien is de DMT-Loods meer een broedplaats, de grote hal op een steenworp afstand van PK14. Daar is de immense werkvloer waar jonge, startende kunstenaars elkaar tre~en. Een circusterrein, ieder jongleert in de piste. Misschien geeft dat meer een beeld van broeden, met vrije uitloop, dan deze ogenschijnlijk solitaire werkkamers van PK14.

Toen PK14 onlangs ook gebruik kon gaan maken van de begane grond, ontstond er een ruimte voor flits-expo's: TenToon. Jong, spontaan, brutaal en soms maar voor één of enkele dagen.

Die gezamenlijkheid in één gebouw is een warm bad, men treft elkaar, ziet waar je mee bezig bent. Men overlegt, ontdekt nieuwe vormen, kleuren en materialen, die in eigen atelier nog niet ontgonnen zijn.

De geest waart rond, de vaart der volkeren bedreigt het voortbestaan van PK14. Het moet plat want er komen woningen. Maar wat gebeurt er met het robuuste casco? Genadeloos vervangen door hippe woningen of de huidige kwaliteit benutten? Zielloze atelierwoningen bouwen, met de kans dat het geplande atelier snel een kinderkamer wordt? Of zien

➔

we liever een boulevard, van het station richting de Brabanthallen, woningen en bedrijvigheid, door elkaar?
Is dat dan die broedplaats voor ontluikende kunsten?

Ontmoeten en ontmoeten

In de Bossche binnenstad, onder de wierook van de Sint-Janskathedraal, woont Chiel van Beek. Kunstminnaar en sinds twee edities bezoeker van de Atelierroute. De vraag of hij op de huidige manier van kunst zou houden als hij niet in de binnenstad zou wonen, beantwoordt hij gelijk met nee. Hier om hem heen, in deze stad gonst de kunst, je ruikt het. Claraklooster, Nova Zembla, Rijks HBS, dat is geen zilverpoetsen.

Van huis uit kreeg hij niets van cultuur mee, daarmee kwam hij pas in aanraking toen hij in Breda naar het klooster ging. Die beschermde omgeving gooide zijn ramen open en liet zien dat de wereld groots was. Schoonheid als hoofdgerecht, film was het nagerecht. Toen Van Beek later in 's-Hertogenbosch kwam wonen, leerde hij van de – inmiddels overleden – fotograaf Frans de la Cousine nog beter kijken.

De schaal van de stad brengt al die eigenzinnige kunstenaars bij elkaar, zij spannen die lijntjes, waar Van Beek over struikelt en zich door laat ontmoeten. Intussen hangt zijn huis vol met werken van Bossche kunstenaars. Bestaand werk. Maar ook zijn huis bleek meermalen een atelier; de artist-in-residence, voor een paar uur. Een levensgroot portret verrees op de muur van zijn woonkamer, een performance die eindigde met een afdruk van een vrouwenlichaam op de buitengevel... Door de Atelierroute hoef je geen stoute schoenen aan te trekken om de groeiende honger naar schoonheid te stillen. De wandeltocht voert dan langs werkplaatsen en ateliers waar nieuwe werelden zich openen. Gefascineerd door het grote aanbod, al die ideeën, de verscheidenheid. Een voor jou onbekende wereld.

Een terloopse ontmoeting met Mieke Moonen, afwisselend wonend in Den Haag en 's-Hertogenbosch. Haar schoonvader had een atelier in zijn tuin gebouwd. Potten met verf en kwasten, verzamelingen, de doeken en het binnenvallende licht; zij stond er uren naar te kijken. Dat was zijn universum, een heiligdom. Die geur van lijnzaadolie hangt, nu jaren later, nog steeds in haar hoofd. In die herinnering moet bij Moonen het besef van de rijkdom van schoonheid geboren zijn. Een paar jaar geleden werd er met een kraan een grote steen in de achtertuin geplaatst. Wekenlang heeft Moonen het hardsteen bedwongen, het hoofd moest leeg. Een monument ontstond, de schoonheid was geboren.

Fixeren

De fotografen van de kunstenaarsportretten betraden plekken van verbeelding en tro- en een, soms nerveuze, kunstenaar, één op één in hun privé-domein. Er was één grote uitzondering op de regel; Henri Titselaar. Deze eminence grise van de Bossche kunstscène, als je hem zo mag noemen, herinnert aan een interview met een kunstenaar in de Volkskrant die vertelde, eenmaal ouder geworden, geen concessies meer te willen doen aan zijn eigenheid.

De 94-jarige Titselaar had zich voorbereid op het fotoportret in zijn atelier. Overtuigd, trots op zichzelf én zijn werk, gekleed in zwart pak met bijpassende zwarte puntschoenen, hoewel pijnlijk voor zijn voeten. Zonder schroom vertelt hij de beste schilder te zijn. Van 's-Hertogenbosch, Nederland of de wereld, doet er niet toe. Wat raakt was zijn onvoorwaardelijk geloof in zijn eigen universum. Dit geloof, én de twijfel, tref je ook bij de andere kunstenaars, uitgestald in hun atelier, het werkdomein van de verbeelding en een unieke inspiratiebron voor de fotoportretten.

's-Hertogenbosch is rijk bezaaid met ateliers en kunstenaars. Hun betrokkenheid bij de stad, de stad als inspiratiebron, als startpunt van de zoektochten. De bijdragen van de kunstenaar aan het klimaat en ontwikkeling in de wijken. Het samenwonen met al die andere Bosschenaren. Daar ligt een rijkdom die wij moeten koesteren.

Hoofdstuk Jubileumuitgave fotoboek Ateliers in 's-Hertogenbosch

© Patrick Lijdsman / oktober 2012